

1 FILTEREN IS GEWOON CENSUR EN DAARMEE BASTA

Door Egbert Dommering*

Een filter is een toestel dat uit een inkomende stroom deeltjes afzondert die niet worden doorgelaten: vloeistoffen en luchtstromen worden aldus ‘gezuiverd’, delen van het licht kunnen worden tegengehouden. Ook een informatiestroom kan worden gefilterd. Dat betekent dat het deel van de informatie dat wordt weg gefilterd niet openbaar wordt gemaakt. Censuur is van oudsher een bekende methode van het filteren van een informatiestroom. Toen de boekdrukkunst opkwam, vreesden kerk en koning voor hun gezag. Zij zetten zich dus aan het filteren van informatie die ze niet zelf hadden geproduceerd. Uit teksten werden delen tegengehouden die schadelijk werden geacht voor het eigen gezag. Sommige teksten waren zo schadelijk dat ze helemaal werden verboden, of, als ze dan toch door het filter waren geglipt, werden ze in het openbaar verbrand. Er werd niet alleen op geloof en gezag gefilterd. Ook veiligheid en zeden werden flink in de gaten gehouden. In de tijd dat film nog op celluloid werd verspreid, ging regelmatig de schaar van de censor in de filmrol. Seksscènes en beelden die gevaarlijk waren voor de openbare orde of veiligheid (of wat de censor onder al deze categorieën verstond) werden verwijderd. Je kunt zeggen dat er van oudsher wordt gecensureerd om politieke en sociale redenen en om redenen van veiligheid.

Het filteren van natuurkundige processen ging al snel mechanisch in zijn werk. Filteren van informatiestromen bleef lange tijd een menselijke aangelegenheid. Ook hier is het internet echter de grote sprong voorwaarts in de informatievoorziening. Filtering (censuur dus) kan nu uitgevoerd worden zonder menselijke tussenkomst. De mens hoeft alleen de filters nog maar in te stellen.

Op internet kun je informatie vinden op adressen. Dat zijn domeinnamen die de mensen gebruiken en de daaraan gekoppelde IP nummers die de computers op internet aansturen. Je kunt dus filteren door een van deze twee categorieën adressen te laten blokkeren, omdat ze op een zwarte lijst staan die de adresseercomputers kunnen lezen. De gebruiker die op zijn PC om een zwarte lijst adres vraagt loopt dood in een stoppagina. Je kunt ook filteren op inhoud van webpagina's (en ook email verkeer, zoals bijvoorbeeld gmail doet om gerichte reclameboodschappen in de mail te stoppen), door informatie met bepaalde woorden of beelden met bepaalde kenmerken te onderscheppen. In het eerste geval verbiedt je dus het hele boek. In het tweede geval gaat de censor met een digitale schaar aan de slag. Hoe dat precies in zijn werk gaat staat overzichtelijk beschreven in een studie *Access Denied*¹ en een WODC studie *Filteren van kinderporno op internet*.² Je kunt filteren op wereldniveau, op landelijk en op lager niveau. Op wereldniveau is een voorbeeld het *Eschelon* project, waar binnen het telefoonverkeer over satellieten op ‘verdachte’ woorden wordt gescreend. Filtering op landelijk niveau vindt plaats in centrale servers waar al het internetverkeer binnenkomt en uitgaat. Dat vindt plaats in (semi) dictatoriaal geregeerde landen, zoals China. Dat hebben alle Olympische reporters in China tot hun vreugde bij hun verblijf in Peking mogen bemerken. In democratische landen, waar de centrale greep op de informatiestromen minder stevig is, vindt

* Hoogleraar Informatierecht aan de Universiteit van Amsterdam.

¹ Ronald Deibert, John Palfrey, Rafal Rohozinski & Jonathan Zittrain (eds.), *Access denied*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, 2008.

² W. Ph. Stol, H.W.K. Kaspersen, L. Kerstens, E.R. Leukfeldt & A.R. Lodder, *Filteren van kinderporno op internet. Een verkenning van technieken en reguleringen in binnen – en buitenland*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2008.

filtering plaats bij de toegangspoorten (de ISP's). Op lager niveau kan filtering binnen organisaties plaatsvinden (bijvoorbeeld bibliotheken). Filtering is een wereldwijd om zich heen grijpende praktijk zoals de navolgende figuur uit de studie *Access Denied* laat zien.

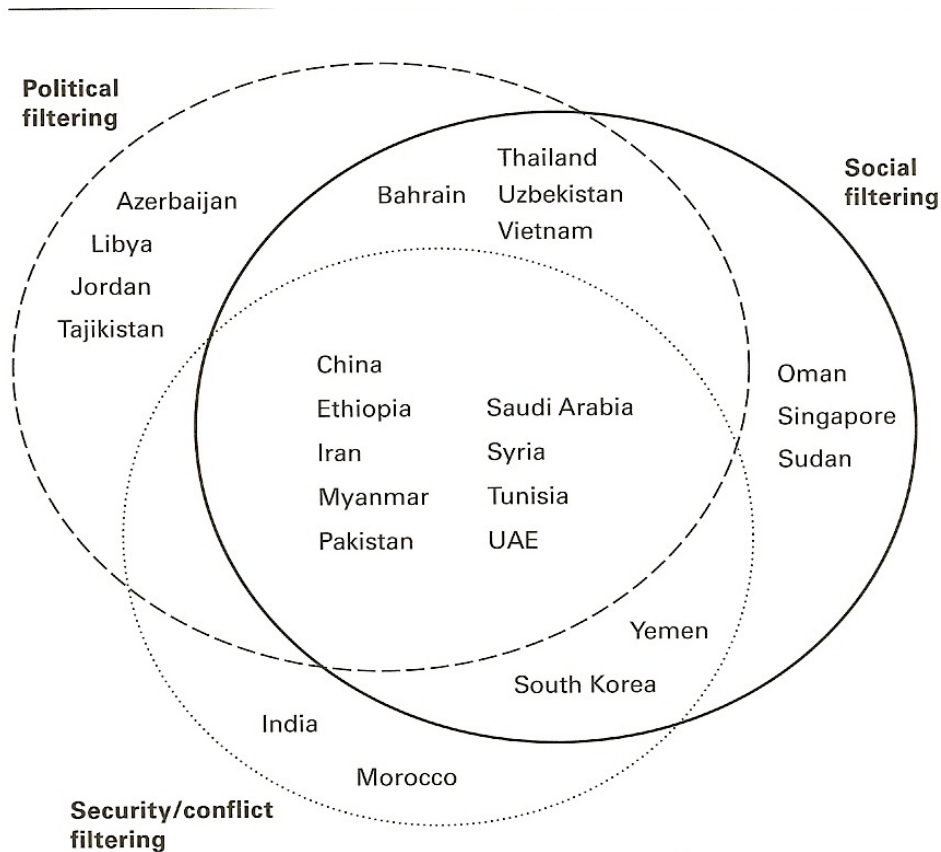

Figure 1.7
Content filtering choices.

Europa staat niet in deze figuur, omdat de onderzoekers zich in hun studie op Azië en Afrika hebben gericht. Ze dachten kennelijk dat daar wel de *bad guys* zouden zitten. Daar komt in Europa snel verandering in, zoals de studie *Filteren van kinderporno* leert, waarin filterpraktijken in Scandinavië (Noorwegen was het eerste land waar men met filtertechnieken begon), Verenigd Koninkrijk en Nederland worden beschreven. Onder het vaandel van de bestrijding van kinderporno en terrorisme zet het Europa wijd door. Bij de discussie over de review van de Telecommunicatierichtlijnen in het najaar 2008, diende het Europese Parlement een amendement op de richtlijn Universele Dienstverlening in (artikel 32a) waarin het bestaan en de legitimiteit van filtering het uitgangspunt is.

Waarom deugt filtering niet? Ik zie vier redenen waarom dat zo is.

De eerste, meest vergaande, reden is dat filtering preventieve controle op openbare informatiestromen is. Dat is censuur. Artikel 7 van de Nederlandse Grondwet (dat *in dit opzicht* sterk is geformuleerd) verbiedt censuur bij alle media. De wet mag bij andere media dan pers en omroep leeftijdsgrenzen aan de toegankelijkheid van informatie stellen ter bescherming van de openbare zeden. Dit betekent dat filteren op internet in strijd is met artikel 7 Gw en dat een wet die probeert aan de filterpraktijken een wettelijke basis te verschaffen in strijd is met de Grondwet zodat de Tweede Kamer die dus niet mag aannemen. Het rapport *Filteren van*

kinderporno legt bloot dat de bestaande praktijk in Nederland geen wettelijke basis heeft, maar gaat er ten onrechte van uit dat een dergelijk gebrek is te verhelpen.

De tweede reden is dat filteren disproportioneel is. Het is zowel ineffectief als te breed. In Amerikaanse termen: het is *underinclusive* en *overbroad*. Met het eerste bedoelen we dat de filters technisch niet in staat zijn alle gevaarlijke informatie af te vangen, gemakkelijk zijn te omzeilen en snel verouderen: voor een verboden boek zijn er drie andere op de markt te vinden. Met het tweede bedoelen we dat het filter teveel informatie pakt, ook die welke niet gevaarlijk is: de censor pakt met het verboden boek de hele plank waar het boek zich op bevindt. Op dit gebrek sneuvelen tot dusver alle filterwetten in de VS bij de rechter wegens strijd met het First Amendment. Bovendien is er disproportionaliteit in de afweging van het risico dat men wil bestrijden en het zware middel om dat te bereiken. Het rapport *Filteren van kinderporno* toont aan dat je behoorlijk moet zijn ingevoerd in internettechnieken om kinderporno op internet te kunnen vinden. Dus: hoe groot is het risico eigenlijk?

De derde reden is het gebrek aan transparantie. Internet filtering vindt in Europa nu (bij gebrek aan een wettelijke basis) plaats op basis van (door de markt en de samenleving afgedwongen) afspraken tussen opsporende autoriteiten en ISP's. De inhoud van de zwarte lijsten en de proportionaliteit van de gebruikte filtermethoden zijn voor de aanbieder en de gebruiker oncontroleerbaar.

De vierde reden is het ontbreken van *due process*, zowel voor de aanbieder als de gebruiker van de informatie. Zij hebben geen van beide een reële mogelijkheid een bepaalde filterpraktijk binnen redelijke tijd en tegen aanvaardbare kosten aan een rechter voor te leggen.

Hoe komt het dat filtering zo gemakkelijk de samenleving binnensluipt, terwijl wij in de 18^e en de 19^e eeuw de barricaden opgingen voor de afschaffing van de censuur? Dit is een complexe vraag waar geen eenvoudig antwoord op is. Ik volsta met het noemen van een aantal factoren dat mijns inziens de uitkomst bepaalt. ISP's komen uit de traditie van de telecommunicatie. Die traditie is dat de transporteur zich niet met de inhoud van het getransporteerde bemoeit: 'geen. boodschap aan de boodschap heeft', zoals de gevleugelde woorden van de PTT klonken. Zij beschouwen zichzelf primair als toegangverschaffers en voelen zich ongemakkelijk met het groeiende aantal verplichtingen ten aanzien van de inhoud van de boodschap dat op hen afkomt. Zij hebben dus ook niet de uitgeverstraditie achter zich om censuur te vuur en te zwaard te bestrijden. Hun opstelling is daarom hybride: we bemoeien ons niet met de inhoud, maar we gaan er ook niet voor op de bres staan dat de gebruiker toegang krijgt tot alle door hem gewenste informatie. Een andere factor is de onzichtbare techniek, waardoor het vrij 'geruisloos' kan worden ingevoerd. De laatste factor is dat wat de Duitse socioloog Beck de *risicomaatschappij* heeft genoemd. We beveiligen ons tegen risico's die zich *misschien* kunnen verwezenlijken. We doen de tandpasta voor de vlieghavenbeveiliging in een apart plastic zakje, hoewel we nog nooit een vloeibare bom hebben gezien. Hij *kan* echter gemaakt worden. Er *kan* ergens kinderporno zijn te vinden. We leven onder een collectief beveiligingssyndroom.

In een volwassen samenleving beveiligt de gebruiker met zijn of haar gezin zich zelf tegen informatie die hij of zij niet wenst. Dat moet het uitgangspunt blijven. De Sprookjes van Grimm zijn in vele gezinnen als spannende verhalen gelezen, in andere geweerd omdat ze schadelijk werden geacht voor de kinderziel.

Verwijzingen:

- <http://www.efa.org.au/>
- <http://nocensorship.info/main/>